

CONSIDERAȚII PRIVIND CERCETAREA ISTORICĂ AZI

Dumitru Huțanu

După 1989, s-a creat falsa impresie că istoria poate fi la îndemâna oricui și folosită oricum.

Această „certitudine” a acelor care se situează la marginea cercetării istorice a dus la o explozie a referirilor la evenimente, de cele mai multe ori fără responsabilitate, fără acea etică și onestitate profesională atât de necesare cercetării ca atare.

Simptomatic, și grav de altfel, este și faptul că, în unele cazuri, istorici consacrați, din raționamente subiective, din anumite interese, renunțând poate temporar la deontologia cercetătorului, evaluează sau reevaluează unele fapte istorice numai prin prisma interesului de moment sau de grup.

Istoria trebuie să fie mereu scrisă, întotdeauna atunci când apar noi perspective, iar revoluția română din decembrie 1989 le-a oferit. S-a ajuns la o constantă a rescrierii istoriei pentru că, pe de o parte, în procesul istoric se dezvăluie efectele evenimentelor trecute, pe de alta, pe baza condiționărilor diferite, ale atitudinilor și opiniilor istoricilor, se schimbă criteriile de selectare a faptelor istorice. Cu o condiție - respectarea adevărului obiectiv.

Dobândim acest adevăr obiectiv dacă nu se comite eroarea identificării obiectivității adevărului cu absolutizarea lui, unanim fiind recunoscut că istoria este supusă unei continue interpretări, că ea este un proces.

Or, s-au întâlnit în acești ani numeroase intervenții asupra unor evenimente, fapte istorice, încercându-se atribuirea lor (prin geneză, efecte) numai unuia sau altuia dintre factorii participanți la desfășurarea lor, ceea ce este și simplist și dăunător.

Desigur, aceeași epocă și aceleași evenimente sunt abordate și explicate în chipuri diferite, adesea contradictorii, neconcordante; or, esența istoriei, respectiv obiectivul ei, nu poate fi de ordin accidental, singular și evenimentțial, ci de ordinul necesității.

Istoria este o reconstrucție empirică dar mai ales una simbolică; documentele și arhivele nu sunt niște vestigii moarte ale trecutului, ci mesaje vii, care ni se adresează în propriul limbaj, dacă știm cum să-l înțelegem, cum să-l descifrăm. Realitatea lor se cere mereu interpretată și reinterpretată și tocmai aici începe marea sarcină a celor chemați să o facă. Amintirea nu este o simplă reproducere, este o nouă sinteză, un act constructiv. De aceea, în reconstituirea unui fapt istoric cenzurarea pasiunilor, pomirilor și afecțiunilor se impune.

Și, ca să fiu mai explicit, m-aș referi la două exemple.

Actul de la 23 august 1944 rămâne un fapt istoric. La inițierea și desfășurarea lui au participat mai mulți factori într-o conjunctură internă și internațională complexă și determinată, cu consecințele știute pentru soarta României. Nu intrăm în amănunte. Dar, în ultimii ani s-au publicat, în presă îndeosebi, materiale prin care evenimentul este atribuit unuia sau altuia dintre participanți, fapt neconcordant cu realitatea, cu adevărul istoric, subiectivist, semănând îndoială, afectând în parte exponenții celorlalți factori participanți și de aici apariția unor false, sterile și chiar pasionante dispute, acuze, minimalizări, eliminări.

Celălalt exemplu: reliefaarea locului și rolului personalității istorice a mareșalului Ion Antonescu în desfășurarea evenimentelor anilor 1940-1944. Minimalizarea ori exagerarea faptelor sale, neintegrarea lor în complexitatea momentului probează o anume compromitere a istoriei când metode neadecvate, interpretări subiective, ingrediente de conținut ale istoriei sub presiunea altor factori (politici mai ales, în cazurile noastre) îndepărtează pe istoric de esențial, seamănă confuzie în receptarea marelui om politic. Realitatea istorică a fost și este în opoziție cu interesele private care nu constituie un obiect al istoriei.

Oricărui fapt trebuie să i se acorde locul și funcția cuvenite în drama sau epoca care este istorie. Faptul istoric are un dublu aspect: a) individual, particular, trecător; b) participă la general și durabil. Aceasta impune căutarea legăturii dintre ele, asigurându-se concluzia istoriei ca știință și, desigur, eliminarea tensiunilor de opinii. Mai mult, s-ar evita unele erori vizibile în ultimii ani ca prezentarea dereticată, simplistă a perioadei interbelice, evitarea unor personalități istorice, culturale, politice numai pentru că s-au fixat pe o anume poziție doctrină. Ne pândește astfel același mare pericol al felului cum era prezentată istoria înainte de 1989.

Datului istoric trebuie să i se descifreze liniile de forță, aspectele de o mai amplă condensare a unor experiențe consumate, momentele de mai intensă și dramatică confruntare. Astfel vom înțelege mai bine, mai aproape de adevăr, evenimentele sociale (răscoale, greve, mutații), economice (criză, avânt), politice (regat, republică, restaurație, dictatură), militare, culturale. Toate sunt istorie.

Obiectul istoriei, fiind de categoria obiectelor cultural-spirituale, reclamă tărie și înțelegere, reclamă obiectivitate, ce trebuie să se traducă prin fidelitatea față de document și imparțialitatea caracterizată prin debarasarea de prejudecăți personale și capacitatea de a intra în mentalitatea celor despre care se scrie, de a studia din interior mișcarea de idei.

Istoria este și acum pândită de politic, există tendința (de data aceasta a mai multor partide) de a folosi istoria ca instrument de propagandă, ca motiv de dispută politică, chiar ca mijloc de bulversare a oamenilor, de creare a confuziei politice sau a altor false conflicte.

Mai ales acum, în această fază de tranziție sub toate aspectele vieții umane, istoricul trebuie să fie o înaltă conștiință etică. Responsabilitatea istoricului este gravă, el trebuie să-și pună întrebări în legătură cu ceea ce oamenii gândesc, cu modul în care va evolua gândirea.

Deschiderea pentru valorile înaintașilor noștri nu înseamnă cult și fetișizare, ci asimilare critică, fertilizarea ogorului spiritualității noastre creatoare. Deci, condiția adevărului în cunoașterea istorică rezultă din caracteristica esențială a faptului istoric - aceea de a fi fapt al trecutului, a cărui cunoaștere nu poate fi decât retrospectivă și reconstitativă.

Interesele prezente îl influențează pe istoric, dar aceasta nu-l împiedică a distinge adevărul de fals; faptele trebuie să conține mai mult decât interesele, subiectivitatea în reconstituire nu trebuie să fie impregnată și chiar saturată de elemente extraștiințifice care pot compromite realizarea unui proiect de cunoaștere a trecutului.

De toate acestea este imperios necesar să se țină cont îndeosebi în reflecțiile și cercetarea asupra trecutului nostru imediat și a prezentului, care este istorie, o istorie dramatică, palpitană, gravă, de care depinde viitorul. Exagerările, demersurile, etichetările (individuale și de grup social) provoacă - sigur - suspiciune, neîncredere, false conflicte de gândire, de înțelegere care trebuiesc estompate înainte de a se ajunge la acțiune.

Complexitatea prezentului istoric este adâncită de ineditul experienței umane, sociale și politice ale perioadei de tranziție pe care o traversăm.

Modalitățile cu care se va încerca a se ajunge la adevărul zilelor noastre, pozițiile ideologice, interesele, concepțiile, pot și chiar afectează, îndeosebi etic, armonia socială atât de necesară traversării etapei dificile pe care o parcurgem.

Acum este foarte greu a se pretinde că cineva deține adevărul istoric, aceasta pentru că numai atunci când sunt puse în lumina efectelor anumitor evenimente, pot fi evaluate evenimentele care le sunt cauze. Aceasta nu este însă o judecată statică, ci una procesuală. Dacă avem a face cu un proces de desfășurare, efectele evenimentelor apar neîntrerupt, întruna, iar asemenea proces este tocmai istoria.

Tocmai pentru că noi vedem mai bine istoria dintr-o anumită perspectivă a timpului, când efectele evenimentelor trecute s-au relevat deja și permit o evaluare mai profundă a acestora, este așa de greu să scriem istoria recentă.

Și aceasta nu numai pentru că este greu de a ajunge la obiectivitate în sensul prezentării evenimentului în sine, cu toate că aceasta este foarte important, ci înainte de toate, pentru că este extrem de greu de a înțelege sensul evenimentelor contemporane. Căci aceste evenimente nu și-au relevat încă efectele, iar evenimentele istorice dobândesc semnificație prin efectele lor, care se produc în realitate.

Iată de ce, în încercarea de reliefare a prezentului, trebuie multă atenție, multă grijă în evaluare, mult discernământ.

Este necesar un efort deosebit de obiectivitate, de renunțare la subiectiv, de curaj în recunoașterea valorii dincolo de opțiune personală, este nevoie de onestitate și viziune istorică. Raportarea la întreg, la complexitatea internă și externă a momentului, la caracteristicile și conținutul etapei istorice prezente va face drumul spre adevărul istoric mai lesnicios.